

**Mr. Tomislav Anđelić, STAROKRŠĆANSKA CIMSKA
BAZILIKA U MOSTARU, Ured gradonačelnika, Mostar,
1997., 68 stranica s fotografijama i crtežima**

Prošlo je gotovo trideset godina od iskapanja starokršćanske bazilike u Cimu (Mostar). Rezultate istraživanja Tomislav Anđelić je objavio u *Glasniku Zemaljskoga muzeja Bosne i Hercegovine* u Sarajevu, Nova serija, sv. XXIX (1974.), Arheologija, Sarajevo, 1976., str. 179 - 226, s planom, crtežima i fotografijama, T. I-XVIII. Kao što u Uvodu kaže autor, radi se o zapostavljenu, ali vrijednu i iznimno značajnu objektu koji se datira od IV. do VI. stoljeća. Nažalost, svi sitni nalazi (novac, naušnice, keramika, moćnici i dr.) koji su se nalazili u Muzeju Hercegovine u Mostaru propali su. Kameni ulomci, smješteni u arheološkom spremištu kod Staroga mosta, zatrpani su ruševinama i o njihovoj sudbini može se samo nagađati. Kako je do *Glasnika Zemaljskog muzeja BiH* u Sarajevu teško doći, odlučilo se ponovo izdati članak o bazilici u obliku posebne monografije.

Bazilika u Cimu na lokalitetu Crkvine jednobrodna je građevina s tri polukružne apside koje izlaze vani. S južne strane broda otkrivene su dvije prostorije, a sa sjeverne jedna. Vjerojatno je i memorija imala tri apside, ali desna i veći dio središnje porušene su. Ukupna širina bazilike iznosi 15 m, a duljina zajedno s narteksom 24,8 metara, dok joj je orijentacija istok - zapad. Građena je dosta solidno i pravilno, jer su rabljeni instrumenti za mjerenje. Zidovi su od pritesana kamena složena u redove, čija debljina varira od 0,60 do 0,80 m. Anđelić pretpostavlja da se kamen za gradnju dovezio iz Ortiješa, gdje je postojao majdan

muljike koji mjesno pučanstvo zove Mukoša. Krov je bio građen od tegula i imbreksa, od kojih je više sačuvano cijelih (39 x 26 i 47 x 17 cm). Bazilika ima sve elemente cjelovite kasnoantičke sakralne građevine. Sastoji se od *narteksa* (predvorje), *naosa* (brod), *prezbiterija* (svećenički prostor), *baptisterija* (krstionica), *diakonikona* (prostorija za crkveno ruho i oblačenje), *protezisa* (ostava žrtvenih darova) i dviju prostorija s vanjskih strana.

U bazilici je otkopano osam grobova s raznim grobnim priložima. Zanimljivi su nalazi moćnika u središnjoj apsidi: dva su od kosti, jedan valjkast, drugi u obliku pernice za pisači pribor, dok je treći četvrtast od srebrna lima. Od novca otkriveno je šest komada rimskih bakrenih i brončanih primjeraka careva Aurelijana, Konstantina I., Valensa, Konstancija i Licinija, te jedan primjerak dubrovačkog srednjovjekovnog novca. Autor ga stavlja u razdoblje XII. - XVII. stoljeća, što je preširoko i neodređeno. Od manjih nalaza spomenimo još nakit (naušnice i prstenje), željezne predmete (šipke, klinove i alke), staklo i keramiku. Dosta prostora autor je posvetio opisu kamenih ulomaka bazilike: dijelove žrtvenika od muljike, stupove u ulomcima, dijelove menze, kapitele, imposte i dr.

Andelić baziliku datira u širem rasponu od IV. do VI. stoljeća. U bilješkama spominje i komparira materijal s drugim istraženim bazilikama: u Mokrome, Klobuku, Mogorjelu, Dabravini, Dikovači i drugdje. Ipak, u monografiji bila je prigoda osvrnuti se na novija iskapanja starokršćanskih bazilika u Naroni, Bačini i Gorici kod Gruda, te izvršiti usporedbe. Mogla se sumarno opisati i bazilika u Žitomislicima, ponajprije što se radi o bazilikalnu kompleksu s episkopijem i hospicijem. Nenad Cambi, koji je izvršio obradu bazilikalne arhitekture u Naroni i zaleđu ("Arhitektura Narone i njezina teritorija u kasnoj antici", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 24, 1984./85., Zadar, 1985., 33-59) spominje dvostruke crkve u Mogorjelu kod Čapljine i Žitomislicima kao primjer utjecaja iz Dalmacije, posebice Narone i Salone. On takve tipove bazilika naziva naronitanskim, za razliku od nekih istraživača koji govore o bosanskom tipu. Cambi spominje i baziliku u Cimu kao rijedak primjerak trikonkalne crkve u naronitanskoj okolini, ali se javljaju u Dalmaciji, gdje su se po svojoj prilici proširile pod utjecajem Istoka. N. Cambi također je vodio revizijska iskapanja starokršćanske bazilike u Dikovači (na potezu Imotski - Runovići) 1981., 1982. i 1987. Značajno je otkriće krstionice na bazilici u Vidu, što je 1992. otkrio

Emilio Marin. Tamo je krsni zdenac osmerokutan i obložen je odlično sačuvanom hidrauličnom žbukom koja je oslikana fresko slikarijama koje imitiraju mramor ("Krstionica u Naroni od V. stoljeća do vremena Domagoja?", *Zbornik Kačić*, god. XXV., Split, 1993., 361-368).

Na kraju recimo nešto o ubikaciji biskupije Sarsenterensis (*Ecclesia Sarsenterensis* iz 533.). T. Anđelić smješta je upravo u Cim, s čime se, doduše oprezno, slaže i I. Bojanovski. D. Mandić tražio je oko izvora Radobolje, B. Rupčić u Glavatičevu kod Konjica, a Đ. Basler u širem potezu oko Nevesinja. U svakom slučaju objavljivanje monografije o starokršćanskoj cimskoj bazilici može samo pokrenuti ponovno rješavanje ubikacije sarsentereške biskupije.

Radoslav Dodig